

ALMA
SÖDERHJELM
*Kulturförhållanden
under franska
revolutionen*

NTAMO

Alma Söderhjelm

Kulturförhållanden

under

franska revolutionen

Helsingfors 1903
Hagelstams förlagsaktiebolag

ALMA
SÖDERHJELM

*Kulturförhållanden
under franska revolutionen*

NTAMO
Helsingfors
2 0 2 4

FAKSIMILETRYCK EFTER ORIGINALUPPLAGOR

[Del 1] Hagelstam, Helsingfors 1903.

[Del 2] Hagelstam, Helsingfors 1903.

ISBN 978-952-215-918-2

OMSLAG

Göran de Kopior

PÄRMBILDER

Frankrikes flagga (1794–);

Nanine Vallain, *La Liberté* (1794),

olja på duk, 128 x 97 cm

(Wikimedia Commons);

Anon., *Le général Lafayette soutenu sur
les batons des marechaux Lukner et Rochambeau
prend la Lune avec les dents* (22/i/1792),

akvatint & etsning, 22,3 x 15 cm

(The Metropolitan Museum of Art,

New York, Förenta Staterna);

Anon., *Alma Söderhjelm* (ca 1913–1917)

(Salon Strindberg) (Museiverket)

TILLVERKARE

BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland

NTAMO

Helsingfors 2024

www.ntamo.net

Salongerna.

Upplysningsfilosofin hade, förföljd och förhånad i det offentliga lifvet, funnit en fristad i det 18:de seklets spirituella och förnäma salonger. Här emottogs den med entusiasm, och det räckte ej länge, innan den omformade den gamla aristokratiske societeten till ett helt nytt, litet samhälle, icke mindre frivolt, icke mindre lysande än det varit, men med djupare intressen och en friare och riktigare syn på förhållandena. I dessa salonger banade upplysningsfilosofin väg för politiken, hvilken, bannlyst också den, tog sin tillflykt till dessa fredliga härdar, där den ej behöfde frukta för någon förföljelse. Damerna af den högsta aristokratin, markisinnan de Croy, markisinnan d'Egmont, Gustaf III:s väninna grefvinnan Boufflers och många andra, omfattade med intresse och ifver de nya spörsmålen, först de filosofiska och ekonomiska, sedan de reformatoriska och revolutionära, och genom denna sin ifver gjorde de revolutionen en stor tjänst, ty de förmedlade de

högre klassernas bekantskap med de revolutionära idéerna. För många blef den första entusiasmen bestående, för andra åter ägde den endast nyhetens och kuriositetens behag och förmodade ej hålla stånd mot realitetens kraf. Så visade sig t. ex. M:me Boufflers reformälskande ända till den dag, då nationalförsamlingen beslöt adelskapets upphäfvande, men strax därefter skref hon till Gustaf III att denna församling var den mest olagliga som någonsin existerat.

Ju mera man närmade sig revolutionen, desto allvarligare blef tonen i salongerna, och under den tid, som föregick ständernas sammankallande, 1788—1789, trädde de politiska frågorna här allt mera i förgrunden. För att icke väcka hos de maktägande misstanken att vara samlingsplatsen för konspirationer mot regeringen gåfvo sig dessa salonger ofta ut för att vara annat, än de i själfva verket voro. Så hörde man i början af 1789 mycket talas om en salong, där den blifvande deputeraden Bergasse höll spiritistiska och magnetistiska seanser, hvilka lockade folk och voro mycket en vogue. Lockelsen utgjordes dock endast till namnet af andeuppenbarelser och öfvernaturliga ting, i själfva verket kom man tillsammans för att diskutera brännande politiska

frågor och för att öfverlägga om de principer, hvilka skulle läggas till grund för det nya samhället.

Men det räckte ej länge, innan salongerna kunde behandla dessa spörsmål utan något slags täckmantel. Efter generalståndernas sammanträde i maj 1789, tredje ståndets förvandling till en nationalförsamling i juni och Bastiljens stormning i juli funnos icke mera några bojor eller band hvarken i samhällslifvet eller i det politiska lifvet.

I allmänhet är den åsikten gällande, att under revolutionen salongerna urartade till den grad, att man knappt nog kan gifva dem epitetet franska salonger. Bröderna Goncourt tala om de revolutionära salongernas kvinna med stort förakt: »Kvinnorna ha öfvergifvit», säga de, »sin förra hållning, de ha lämnat den gamla klädsamma dräkten för en, som är mycket missklädande, de äro döfva för de röster, som säga dem, att hvarken naturen eller uppfostran ha gjort dem mogna för manliga diskussioner och omsorger. — — — En värdinna är ej såsom förut denna måttfulla härskarinna, hvilken med ett vänligt leende hörde på allt hvad som sades och iakttog en fullkomligt opartisk hållning. Nej, — och här citeras en samtida engelskas vittnesbörd — hon är en Pen-

thesilea sittande vid sitt tebord, darrande af ilska, hvilken midt under de häftigaste dispyter bränner sig om fingrarna och spiller ut en kopp te öfver sin klädning» — — —

Helt säkert är ett sådant omdöme förhastadt. Ett faktum är — och det förstår ju af sig själf — att i det nya samhället de salonger som existerade ej voro lika den gamla tidens salonger, att kvinnorna, kring hvilka man samlades, en M:me Condorcet, en M:me Roland, voro olika den gamla regimens kvinnor, och att man hos dem talade om annat än det man talat om t. ex. hos M:me Deffand. Politiken jagade konversationen på flykten, salongerna voro icke mera skolor, där man lärde sig artighetens alla nyanser och galanteriets lätta språk, de blefvo skolor, där man lärde sig samhällsfilosofi och patriotism, där man lärde sig huru man skulle lefva och huru man skulle dö för fäderneslandet. Det var en genomgripande omvandling som ägde rum, en omvandling, som väl mången gång skedde på den utsökta och galanta sällskapstonens, på den raffinerade smakens bekostnad, men hvilken medförde en så mycket allvarligare och djupare lifsåskådning, att man väl knappast kan beklaga att den ägde rum. Och är det för öfrigt sagdt, att det allvarliga moment,

som inträngde i salongerna, på något sätt behöfde utestänga från dessa en fint bildad umgängeston, eller att det måste inverka på kvinnornas esprit, på deras charme och skönhet, att de vid sin morgontoalett läto sig föreläsas Sieyès' famösa: *Hvad är tredje ståndet?* eller andra uppseendeväckande politiska broskyrer? Tvärtom kunna många af revolutionstidens salonger under denna tid, då umgängestonen i allmänhet demokratiserades och alla lefnadsförhållanden rönt intryck af de folkliga elementens uppstigande till samhällets yta, på samma gång som de blefvo hårdar för de nya idéerna, betraktas såsom den sista tillflyktsorten för det 18:de århundradets fina esprit och utsökta bildning.

Vill man indela revolutionstidens salonger i olika grupper, blir det naturligast att först låta dem sönderfalla i tvenne afdelningar: de gamla salongerna, som existerade redan före 1789, samt de nya salongerna, hvilka uppstodo under revolutionen. Inom den förra gruppen kan man dessutom med hänsyn till salongernas beskaffenhet skilja mellan de salonger, hvilka egentligen voro litterära, i hvilka politiken inträngde endast småningom, och därifrån den aldrig helt och hållet lyckades förjaga litteraturen, samt de mera utpräg-

ladt politiska salongerna. De litterära salongerna voro mycket talrika; till dem kan man räkna så godt som alla de mera upplysta och liberala salonger, som kring 1789 grundade sitt anseende på gamla anor eller litterär ryktbarhet. Sådan var den salong, där M:me Helvétius, enka efter författaren till den uppseendeväckande boken *De l'Esprit*, i sitt lilla hus i Auteuil samlade kring sig allt hvad som fanns kvar af encyklopedismens vänner och beundrare. Sådan var ock den salong, där M:me Condorcet och hennes vidtfrejdade make mottogo icke allenast allt hvad Frankrike, utan ock allt hvad det upplysta Europa hade främst och förnämast. Hos M:me Condorcet fick man se alla vittra och framstående representanter för den urgamla aristokrati, till hvilken markisen af Condorcet själf hörde, och hvilken ej förlorade sitt eleganta umgängessätt och sin fina bildning, då nationalförsamlingen tvang densamma att uppge sina namn och sina titlar. Här såg man filosofer och matematiker, författare och vetenskapsmän, politiker och filantroper, och alla rönt de ett sällsynt älskvärdt mottagande hos den unga, blida M:me Condorcet, alla funno de förståelse och gehör, uppmuntran och intresse hos Condorcet, hvars geni var omfattande nog för att vara verksamt

icke allenast på filosofins och matematikens abstrakta fält, utan ock på politikens och det fredliga och praktiska arbetets områden. I Mme Condorcets salong var det icke hon utan hennes man, som var hufvudpersonen, och hon var den första att tilldela honom hedersplatsen. Den stora skillnaden i ålder — hon var 21 år yngre än Condorcet — jämte hans öfverlägsenhet i begåfning gjorde det naturligt för henne att böja sig och att antaga hans åsikter såsom sina. Själf saknade Mme Condorcet ingalunda begåfning; tvärtom hade hon af naturen ett öppet sinne för att se och lära, och den ständiga samvaron med intelligenta och intresserade människor hade fört hennes gåfvor till den högsta möjliga utveckling. Men i hennes intelligens fanns intet manligt element, den var mjuk och kvinnlig, förstående och receptiv. Hon hade ingen förmåga att leda och hennes namn är ej förknippadt vid någon omfattande verksamhet eller några betydande handlingar. Dock utöfvade hon ett stort inflytande genom sin förnäma personlighet, och det är att antaga att Condorcets mänskovänliga idéer i mångt och mycket rönt inflytande af hennes. Säkert har åtminstone den vackra tanke om kvinnan och den tilltro till hennes förmåga af politisk och

samhällelig verksamhet, som Condorcet så många gånger offentligt uttalade, inspirerats af det lyckliga och förtroendefulla samlif, i hvilket han lefde med denna intelligenta och fint bildade kvinna. M:me Condorcets salong antog en girondistisk prägel, efter det Condorcet slutit sig till den fraktion i konventet, som kallats girondister. Men den blef aldrig i egentlig mening härden för någon politisk agitation. Den upphörde i juni 1793, efter det girondisterna förlorat sista skynten af sitt politiska inflytande.

En rent kvinnlig intelligens, fastän mera produktiv än M:me Condorcet, var den vid revolutionens utbrott 50-åriga M:me Fanny de Beauharnais, hvars litterära salong både före revolutionen och under densamma var en af de mest besökta och mest berömda. M:me Beauharnais var gift med M. Claude Beauharnais, men de båda makarna kommo illa öfverens och lefde icke tillsammans. M:me Fanny var en skönhet trots sina år och hon ägde ett sätt att taga emot sina gäster och att höra på dem, som ingen annan kunde göra efter. Det var något kamratligt i hennes ton och hållning, något af frihet och jämlikhet i luften omkring henne, hvilket hade till följd, att man från början gjorde sig hemmastadd och kände

sig väl. Hon hade före revolutionen utgifvit i tryck en mängd poetiska alster i tidens smak, blomstersmyckade och pomaderade, men utan någon ingifvelse och någon egentlig talang. Själf inlade hon en stor betydelse i sin uppgift såsom författarinna, men hon var nog förståndig att ej visa det, och de litterära intressena kväfde aldrig hos henne de små omsorgerna om hemmets skönhet och toalettens elegans. Hennes fåfänga hade i motsats till så många andras aldrig gått ut på att i sin salong samla gamla namn med skimmer af forna tiders hjältebragder, ja, hon visade helt öppet sitt förakt både för den gamla adel, som trodde att ett lysande namn dispenserade både från talanger och förmåga, och för nyadeln, hvars högfärd förargade henne. Det var icke anor, utan ryktbarhet, som här intog hedersplatsen, och M:me Beauharnais behöfde ej skämmas för de män hon mottog hos sig. Mably, Grimm, Buffon hade varit hennes stamgäster före revolutionen och t. o. m. Jean Jacques Rousseau hade man ibland träffat på i hennes salong. För författare hyste hon en stor förkärlek. Dorat spelade före revolutionen en betydande roll i hennes salong, och under revolutionen intogs hans plats af hans yngre kollega, Cubières, hvilken ef-

ter sin beundrade mentors död antog hans namn och kallade sig Dorat-Cubières, och som jämte de båda vännerna Mercier och Restif de la Bretonne hörde till hennes närmaste vänner. Men icke heller politiska nydaningsmän saknades i denna salong, hvilken mera än någon annan bar hos sig reminiscenserna af det gamla och fröna till det nya samhället; här såg man män af olika åsikter och olika politisk ståndpunkt: den älsklige, liberale Rabaud St Etienne, protestantisk präst, men tillika en eldig vän af upplysningens idéer, Sylvain Bailly, hvars namn före revolutionen var förknippadt vid ett allvarligt arbete och vetenskapliga förtjänster, men efter revolutionens utbrott fick en ny glans, hvilken var lika i ögonen fallande, som den var af kort varaktighet. En trägen gäst i M:me Beauharnais' blå salong var en elegant, blek, ung man, med något utlefvadt, gubbligt i ton och hållning, hvilket illa passade samman med hans revolutionära fanatism och deklamatoriska fosterländskhet. Det var nevön i huset, Alexandre de Beauharnais, som motvilligt gift sig med kreolskan Joséphine de la Pagerie och nu helt öppet försummade sin unga fru för politiken och sina mätresser, på hvilka båda håll han hade en uppseendeväckande fram-

gång. Här såg man ock många af de utlänningar, som skyndat till Frankrike för att skänka revolutionen sitt intresse och sin medverkan: prinsen af Salm, en entusiastisk furste, hvilken icke kunde motstå sin revolutionära ifver, denna ifver som skulle komma att föra honom till schavotten, hans syster, prinsessan af Hohenzollern, som af tillgifvenhet följt honom till Frankrike; samt den mest kände af alla utlänningar under revolutionen, preussaren Johann Baptista von Cloots, som verkligen deltog i arbetet och spelade en roll under revolutionen.

Medan M:me de Beauharnais själf gjorde les honneurs på sitt enkla och kamratliga, men mycket älskvärda sätt, uppfyllde skalden Dorat-Cubières alla en värds eller kanske rättare en ceremonimästares skyldigheter. Onda tungor utpekade honom därför såsom M:me de Beauharnais' älskare, men det är osäkert om andra band än vänskapens någonsin förenade dem. Cubières hade, också han, varit en skald på blomsterspråk och hade vant sig att utdela smickrande tirader åt alla håll, främst åt de kungliga, men han kastade sig redan från revolutionens början in i rörelsen, blef kommunens generalsekreterare och fick sitta högt uppe på en kontorsstol och skriva

”

Efter generalståndernas sammanträde i maj 1789, tredje ståndets förvandling till en nationalförsamling i juni och Bastiljens stormning i juli funnos icke mera några bojor eller band hvarken i samhällslivet eller i det politiska lifvet.

ALMA SÖDERHJELM (1870–1949)

FORSKADE DEN STORA FRANSKA

REVOLUTIONEN

UNDER HELA

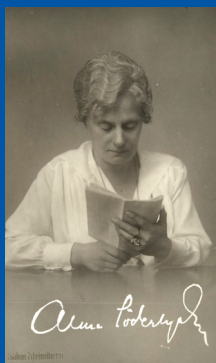
SITT LIV.

DENNA BOK

UTKOM FÖR

FÖRSTA GÅNGEN

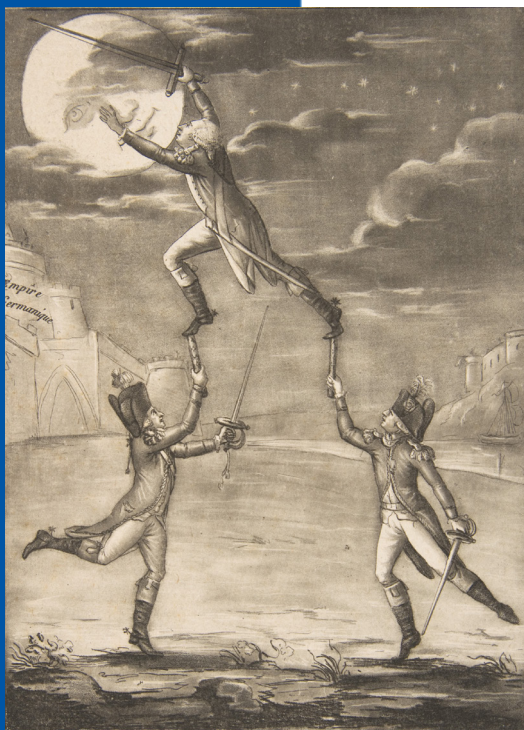
1903 I TVÅ BAND.

NTAMO 2024

ISBN 978-952-215-918-2

Le Général la Fayette soutenu sur les batons des Marceau et Rochambeau prend la Lune avec les dents.